

Komentar redakcije uz Problem političke etike u Maxa Webera

Urednik časopisa *Politička misao* zamolio je gosp. Franju Zenka, jednog od uglednih prvaka Hrvatske liberalne stranke, da komentira izborni zakon i ishod izbora za hrvatski višestranački Sabor. Na tu molbu dobiven je odgovor pod naslovom *Problem političke etike u Maxa Webera*.¹

Naravno, taj se tekst nije uklapao u tematski blok posvećen komentarima izbornih rezultata pa nije ni uvršten u *Političku misao* br. 2 koja se bavi izborima. U međuvremenu Zenkov je tekst pročitao na Hrvatskom radiju (2. 11. 1990) te je zainteresirana javnost u neku ruku već osjetila njegov žalac. Mi ga objavljujemo u ovom broju uz komentar kako bismo hrvatsku političku znanost zaštitili uboda koji sugerira javnosti tezu da je ta znanost u cjelini i do kraja bila sluškinja prethodne jednopartijske države, a po svojoj inspiraciji jednoznačno marksističko-lenjinistička. Weberovsko seciranje načelnih etičko-političkih grijeha hrvatske političke znanosti zahtijevalo bi, dakako — to neka nam gosp. Zenko ne zamjeri — dublje osvjetljavanje kako Weberove pozicije tako i različitih struja, osoba i razdoblja hrvatske političke znanosti i njena glasila *Političke misli*, koja, na svoj način, svjedoči o hrvatskoj političkoj zbilji od davne 1964. godine do danas. Neovisno o svim objektivama, ona čak i u osvjetljenju gosp. Zenka predstavlja dokument vremena. Napadati je danas zbog njena moralnog zakazivanja baš weberovskim kategorijama, i to tako da se u istom dahu tvrdi kako je trebala biti vrijednosno neutralna (wertfrei) i kako je to istovremeno nemoguće, jer... »sama specifična narav političke znanosti kao poziva takva je da je pogada isti problem kao i politiku kao poziv: problem političke etike«, zaista je sporno. Takva »dijalektika« nema nikakve veze sa Weberom i Zenko to sam priznaje. Njemu je do kritike hrvatske političke znanosti prema vlastitim uvjerenjima, pa se postavlja pitanje što mu je uopće potreban taj Weber u Prokrustovoj postelji dnevnih potreba. Pa ipak gosp. Zenko pokreće lavinu pitanja koja bi mogla u dobrom smislu pogoditi sve naše znanosti pred vratima evropske znanstveno-tehničke ere. No, baš u tom smislu je čitav Zenkov eskurs u Webera krajnje problematičan, jer analogija s našom i ondašnjom njemačkom političkom situacijom jedva da funkcionira. Gosp. Zenku se učinilo da je Weber pravi čovjek za našu današnju situaciju, štoviše adekvatna spona za naše uklapanje u civilizacijske tokove suvremene Evrope. No je li baš tako? Ponajprije, mi iz totalitarne jednopartijske

¹ »Dostavljam Ti, na uporno Tvoje traženje, referat sa simpozija, ali proširen u onom opsegu za koji si me tražio ranije poseban tekst. Sada je to spojeno pod 'kapom' problema političke etike. To, što je pod tu 'kapu' dospjela baš 'hrvatska politička znanost marksističko-socijalističkog osvjedočenja', nije krivnja moja nego Weberova teza o 'wertfreie Wissenschaft', što je opovrgavam sa 'slučajem' naše, hrvatske političke znanosti kao akademskog 'poziva'. Htio si, navaljivao si, da nešto napišem u vezi s 'velikim promjenama': evo ti!«

države ulazimo u razdoblje liberalno-parlamentarne demokracije, a Webera na-protiv drže predstavnikom evropskog liberalizma na pragu njegove propasti.² Njegov decizionizam, koji ga toliko približava Carlu Schmittu, a i čitavom nizu velikih kritičara i spasitelja liberalizma i kapitalizma pripada neopozivo prvoj trećini našega stoljeća. Dakle, razdoblju u kojem su bili na djelu ruski boljševizam i evropski fašizam. Te neprijatelje liberalne parlamentarne demokracije Weber je doživio kao unutrašnju konzekvciju razvitka kapitalizma, dakle, kao reakciju na racionalizaciju i, naposljetku, birokratizaciju građanske države i privrede. Kao teoretičar jake njemačke države zastupao je različite pozicije te je na kraju bio protiv velikih teritorijalnih aneksija na istoku i zapadu koje bi Njemačkoj stvorile smrtne neprijatelje, a zalagao se za stabilizaciju njemačke moći na kontinentu uz pomoć »indirektnih metoda«. U te metode svakako spada i njegovo zalaganje za parlamentarizaciju wilhelmskog carstva, ali ne zbog demokracije kao takve, već zbog državnih razloga. On je naime, u demokratskom ustavu vidio mogućnost takve koncentracije njemačkih narodnih snaga koje bi bile sposobne za veliku vanjsku politiku. Vjerovao je da su parlamentarne institucije dobro sredstvo vladavine u industrijskim masovnim društvima, ali je prednost davao jakoj predsjedničkoj republici s plebiscitarno izabranim jakim predsjednikom Reicha, koji bi stajao iznad stranaka i predstavljao branu prema birokratizaciji države. Da li je takvo instrumentalno shvaćanje višestranačke demokracije, čiji je prvenstveni zadatak unutrašnje pomirenje narodnih klasa i staleža, a koje je povrh toga garantirano još i nadstranačkim predsjednikom, to što gosp. Zenko hoće, treba tek izvidjeti. Htio to Weber ili ne, a zajedno s njim i liberalni političar suvremene hrvatske političke scene gosp. Franjo Zenko, stvari stoje ovako: Ako posljednje ciljeve u državi treba određivati, prema Weberu, pojedinačna osoba sposobna da donosi nadinstitucionalne izvanstranačke odluke, a političke i društvene institucije i njihovo pravno utemeljenje ostaju na raspolaganju najrazličitijih svrhovitih promjena, tada preokret iz racionalnog u iracionalno nije teško zamijetiti. Sve kod Webera stoji na vagi. S jedne strane velika osoba ili, blaže rečeno, naprosto slobodni građanin, a s druge strane socijalni i ostali realitet kao materijal za preradu od te i takve osobe. Ako je Weber liberal, onda je to svakako zato jer je nastojao kapitalizam osloboditi za njega samog, a protiv njegove totalne birokratizacije, fašizacije i boljševizacije. Između osobne tiranije i totalitarne demokracije masa Weber je postavio karizmatsku osobu koja nije instrument niti razjarenih masa, ali niti njihov autokratski gospodar, već plebiscitarno legitimirani vrhovni državni činovnik. Predsjednik Reicha služi se demokracijom i liberalizmom kao sredstvima ostvarivanja dobrobiti njemačkom narodu razapetom između unutrašnjih sukoba i istočnih i zapadnih susjeda u smutnjama velikog rata. Gospodine Zenko, ne treba pretjerivati s tim Weberom, jer za njega su društvene i političke institucije samo sredstvo za obuzdavanje nečega što je samo po sebi demonsko, od čega ni Vi ne očekujete ništa dobro niti se nadate da će ritualizirana višepartijska demokracija ukrotiti tog demona. Parlamentarna demokracija nije, kako Vi mislite, danas samo najbolje poznati »ritual« obrane zajednice od iracionalnih demona, niti se ona može braniti tom tezom. Naprotiv, ona je najbolji izraz pluralne biti ljudskog roda, a taj se pluralizam ne smije demonizirati samo zato jer ga nije

² W. Mommsen, *Gesellschaft, Politik und Geschichte*, Suhrkamp, Bd. 53, str. 21.

moguće kontrolirati ni pomoću velikih političkih jedinstava ni znanstveno. Mi na njemu inzistiramo u uvodniku broja 3 *Političke misli* 1989. godine koji ste izvoljeli barem djelomično citirati.

»Pokazalo se da najveći mogući oblik jedinstva o bitnim stvarima nipošto nije preduvjet mogućnosti stabilnih društvenih i političkih zajednica. Baš obrnuto: samo one zajednice koje omogućuju najveći mogući oblik različitosti pokazale su se dugotrajne i stabilne.« Ako ste pravi liberal, nemojte se pozivati na Webera, jer on je u taj liberalni ideal posumnjao, shvaćajući naposljetku njegove institucije samo instrumentima svrhovita djelovanja. Bit liberalizma nije svrhovito djelovanje, već sloboda u postavljanju samih svrha, a ta sloboda ne može biti rezervirana samo za plebiscitarno izabranog predsjednika republike, kako to misli Weber, suponirajući predsjedničkoj ličnosti karizmatičke decizionističke kvalitete. Birokratizaciji i totalitarizaciji kapitalizma kao opasnosti po slobodu pojedinca ne može se suprotstavljati iracionalnom slobodom i demonima, već liberalno-demokratskim institucijama, koje nisu instrument dobrog života, već njegov oblik u kojem dobar život faktički postoji.

Ako, dakle, i na kraju kao pravi i osvjedočeni liberal posumnjate u Weberovu tezu da je besmisleno znanstveno zastupanje praktičkih stavova onda ćete diferenciranije suditi i o hrvatskoj političkoj znanosti i njenom »organu«. Nije hrvatska politička znanost, kao što znate, igrala ulogu ateističke političke teologije. Ona je, dakako, zajedno s hrvatskom sociologijom, hrvatskom ekonomijom, hrvatskom filozofijom i hrvatskom jurisprudencijom bila na udaru hrvatske političke teologije u ideološkim komisijama, i s tog je »visokog« mjesta bila smatrana »sterilnom«, naime upravo takvom bezveznom liberalno-gradanskom znanosti koja borbu za »djelo Božje« prepušta teozolozima, a sama se prikriva iza akademske pluralističke znanstvene sterilnosti, što joj vi osporavate. Naravno, da biste sada opovrgli našu tezu, morat ćete čitati desetke brojeva *Političke misli* i dokazivati da mnogi autori nisu bili sterilni, već su doista svim srcem i plodno mislili u okvirima marksističko-lenjinističke političke teologije. Vaši će dokazi tada biti utemeljeni na pojedinačnim slučajevima, ali protiv Vas će još uvijek govoriti oni autori koji su strastveno istraživali političke pojave i političku teoriju i ostavili o tome svjedočanstvo u časopisu *Politička misao*, te nemaju potrebe da se odriču svoje prošlosti.

Budući da ste liberal, Vi znate što znači odricanje od prošlosti. Obično oni koji su protiv prošlosti nisu dovoljno strpljivi da bi čekali na puki zaborav u ljudskim glavama, već hoće i te glave i te knjige i sve ostalo spaliti kako bi se prošlost zatrla zajedno s knjigama i s glavama. Nemojte pretjerivati, jer tražeći od nas da se odrekemo prošlosti, Vi napuštate svoju liberalnu poziciju. Nemojte nas ni nagovarati, makar i blago, da si potražimo nove gospodare jer, nažalost oni će potražiti i nas i vas, to je u prirodi kako političkoga tako i znanstvenog posla, jer oni nisu sami sebi dovoljni.

Na kraju, gospodine Zenko, mi Vam zahvaljujemo na prilogu. On ne povređuje akademsku kritičnost pa ni našu taštinu. Liberalna demokracija kao životna forma u nas je mlada biljka. Žao nam je što ste baš *Političku misao* imenovali njenim oponentom. Jer *Politička misao* nije, naravno, prije dvadeset, deset ili pet godina zastupala liberalno-demokratsku parlamentarnu koncepciju organizacije države

zajednice u Jugoslaviji, ali ona nikada nije iznevjerila ideal slobode znanstvenog istraživanja i mišljenja. Ona je, da kažemo duhom Weberova učitelja Rickerta, kako izborom tema, tako i njihovom obradom, različito od autora do autora, stajala čas bliže, čas dalje od oficijelne teologije, ali ona nikada nije ni pretendirala, a niti je njoj ikada bila ukazana čast koju joj vi podarujete, da naime bude pravi tumač riječi »Božje«. Vi, gospodine Zenko, u tom pogledu ne trebate naše poduke: *Jus interpretandi* u totalitarnim režimima nije prepušten knjigorovcima, a za takve su nas zajedno s Vama držali bivši teolozi. Kako ćemo proći s budućima, o tome ćemo, nadamo se, zajedno s Vama imati prilike svjedočiti. Jer, cijenjeni gospodine Zenko, Vi ste jedan od najstarijih i vrlo uglednih svjedoka liberalne akademske atmosfere koja vlada na Fakultetu političkih nauka. Sjetite se samo godina nakon 1971, kada ste u toj ustanovi našli *rijetko mjesto* najotvorenijih filozofsko-političkih rasprava u našoj sredini. Sjetite se odabranog domaćeg i međunarodnog sastava kolega s kojima ste vodili najotvorenije razgovore, izgovorivši tada neke od svojih ponajboljih liberalno-demokratskih ideja. Nemojte danas za volju dnevnopolitičkih efekata, ocrnjivati mjesto na kojem se također radalo ono izuzetno vrijeme za koje danas kažete: »Život i smrt usud su ne samo smrtnoga čovjeka nego bogova i demona. Prisustvujemo izuzetnom vremenu, kada baš umiru jedni, a radaju se drugi.«